

A un pas de l'abisme

Assaig atòmic nord-americà al desert de Nevada, el 1957.

El 23 de juny del 1948, exactament a les 22.09 hores, el primer avió del pont aeri humanitari aterrava a l'aeroport de Tempelhof, al sud d'un Berlín d'estructura impossible. La ciutat era dividida en quatre sectors aliats i es trobava enmig de la part de l'antiga Alemanya dominada pels soviètics. Conseqüentment, els russos també detenien la sobirania de les artèries que anaven a la part occidental. Una posició ideal. Els soviètics volien aprofitar-la per expulsar els americans, els britànics i els francesos de Berlín i evitar així la creació d'un estat occidental, que s'anomenaria República Federal d'Alemanya.

Poc després, els primers avions van començar a bronzir vers la part occidental de la ciutat, i molt aviat els

berlinesos els batejaren afectuosament *Rosinenbomber* ["bombarders de panes"]. En total van ser vora 280.000 vols, abans que el dictador del Kremlin, Josif Stalin, no alçara nerviós el blocatge el 1949.

Sovint hi havia en l'aire quaranta avions al mateix temps, escalonats en cinc nivells l'un damunt l'altre i volant en cercles concèntrics de tres minuts. Una actuació mestra dels pilots i dels controladors aeris. I una operació humanitària sense parangó enfront d'un antic aliat que perseguia un ambiciós objectiu propagandístic: conjurar la seua població contra occident. El pont aeri no portava únicament a Berlín creïlles i carbó.

S'hi palesava també un conflicte com no n'hi ha hagut mai cap en la història de la humanitat: *Cold War*, 'guerra

freda'. Un concepte encunyat pels periodistes abans del pont aeri i que descriu l'enfrontament, durant dècades, entre dos projectes mundials ideològicament antagònics.

"L'únic camí per a l'alliberament total de l'home", va afirmar en 1960 Nikita Khruixtxov, successor de Stalin al Kremlin, "és el camí del comunisme". El president dels Estats Units, John F. Kennedy, li va contestar: "El futur pertany a aquells que defensen les llibertats de l'individu."

Aquestes posicions contràries van emmarcar la guerra freda.

En uns altres temps s'hauria arribat a les armes, al foc a discreció. Però la guerra freda va tenir lloc a l'era atòmica, i tots dos bàndols disposaven de prou ogives nuclears per a extingir d'una vegada per totes la humanitat.

Un botó premut en fals, una decisió errònia, i grans parts de la Terra s'haurien vist assolades per la bola de foc nuclear, al centre de la qual regna una temperatura inimaginable: cent milions de graus, quatre vegades més que a l'interior del Sol. Amb tan sols els projectils d'un únic submarí n'hi hauria hagut prou per a convertir Alemanya en un desert radioactiu.

Tot això encara no s'ha oblidat. I, tanmateix, el món aparentment congelat de la guerra freda li sembla a més d'un polític de l'era del terrorisme global i la guerra asimètrica poca cosa més que una anècdota històrica. Amic, enemic, no alineat: identitats clares en el teorema de la dissuasió, que semblava comptar amb enemics calculables i regles d'actuació immutables.

També els estadants del Kremlin acataven el dret internacional, no com els terroristes d'al-Qaida, disposats a "sacrificar la seua vida per la seua causa", en paraules d'Angela Merkel. La nostra situació seria per a la cancellera "completament diferent, comparada amb l'època de la guerra freda", perquè no hi ha cap dissuasió en el sentit antic de la paraula.

Un món més perillós. Això vol dir que la vida avui és més perillosa que no pas ahir? O, almenys, tab perillosa, com ho creu el president dels EUA, George W. Bush?

Una opinió com aquesta tan sols pot tenir-la qui ignora tot el que ha anat eixint a la llum des del final de la guerra freda, gràcies al testimoni d'observadors coetanis i dels arxius secrets de les parts en conflicte.

Considerades aquestes fonts, llavors s'esvaeixen els dubtes: la humanitat estigué més a ran del precipici que no sospitaren aleshores la majoria. Els falcons d'ambdós bàndols van jugar constantment amb el risc d'una guerra nuclear total: primer, perquè esperaven aconseguir la victòria, com alguns membres de l'exèrcit dels Estats Units que exigien l'ús de la bomba a la guerra de Corea (1950-1953). O, el 1968, al Vietnam, un fet que acaba de saber-se fa poques setmanes; segon, perquè valoraven erròniament el risc, com el cap del Kremlin Khruixtxov, que va instal·lar missils nuclears a Cuba el 1962 i va creure que els americans ho acceptarien; tercer, perquè es feien representacions equívocues i banals dels perills d'una guerra nuclear. Així, el cap del Partit Comunista de la Xina, Mao Zedong, va mirar de convèncer el seu aliat soviètic que, tot i que en cas de guerra atòmica grans parts de la terra quedarien devastades, en revenja, "l'imperialisme seria esborrat i tot el món restaria socialista"; i quart, perquè van perdre els nervis, com ara part de la nomenclatura soviètica el 1983, que temia que occident preparava un atac nuclear en massa. Agents del KGB a Londres van investigar el preu de la sang d'ús mèdic per a deduir si s'estaven emmagatzemant reserves —presumptament indicis d'un pla de guerra de l'OTAN.

En nombroses ocasions, com s'ha demostrat posteriorment, les superpotències van transmetre l'alarma mundial a les seues forces armades nuclears.

En moments com aqueixos es va viure una situació especialment perillosa. Com ara durant la guerra àrabo-israeliana del Yom Kippur, el 1973. El 24 d'octubre, el president dels EUA, Richard Nixon, anava bufat i sense capacitat de reacció, i per això no va

Kennedy (1963) i Khruixtxov (1964) van viure els moments més tensos de la guerra freda.

ser ell, sinó el seu ministre d'Afers Estrangers, Henry Kissinger, qui donà l'alarma a les forces armades dels EUA arreu del món. Kissinger volia assenyalar així als russos que no havien d'atacar el Sinai.

Enmig de tot això, durant unes tasques de reparació en una base de l'exèrcit de l'aire, uns mecànics activaren per error l'alarma nuclear. Les tripulacions dels B-52 ja seien als aparells a punt d'envolar-se quan l'oficial a càrrec va advertir l'error i va avortar l'operació al darrer moment.

Per això, conclou l'historiador de Bonn Harald Biermann, i encara tímidament: "No hi ha lloc per a una visió nostàlgica de la guerra freda."

Això val particularment per a Alemanya. De documents desclassificats dels Estats Units es desprèn que, en alguns períodes, la decisió de llançar bombes atòmiques a l'Europa central depenia de comandants subalterns de l'exèrcit dels Estats Units. Resulta inimaginable què hauria passat si el bàndol soviètic haguera decidit d'anar a barraca. O si, senzillament, algú haguera perdut el seny.

Al final van ser la sort i la casualitat, més que no la visió d'estat, que evitaren el pitjor.

I és així com el vell dictador no tenia mai prou garanties de seguretat, cosa que va dur un expert en Rússia americà

a assenyalar que Stalin "hi endevinarà una trampa", fins i tot si els Estats Units lliuraven la seua aviació i la seua flota al Kremlin i asseien els comunistes al despatx oval.

Una por mútua. Per a la Unió Soviètica devastada per la Wehrmacht, Stalin reclamava tota l'Europa de l'Est com a franja de seguretat; a Varsòvia, Budapest o Sofia hi va nomenar règims titella. També va mirar d'ampliar la seua influència a l'Iran, Turquia i a l'Alemanya ocupada: "Tot Alemanya ha de ser nostra; açò és, soviètica, comunista."

Al darrere no hi havia cap pla mestre del Kremlin, sinó el principi de la política exterior soviètica. El ministre d'afers exteriors de Stalin, Viatxeslav Molotov, ho va resumir en aquestes paraules: "Quan cal som ofensius; quan no cal sabem esperar."

I amb aquesta constel·lació va començar a caminar el destí.

Llavors la por també determinava la política de Washington, com ho descriu l'historiador americà Melvyn Leffler. Ja mai no havia de sorgir a Europa un perill per a la superpotència americana com en temps d'Adolf Hitler. I calia no cometre mai més l'error de tolerar un dictador agressiu durant massa anys.

Va passar un temps abans el presi-

Els presidents dels EUA i de l'URSS, Truman i Stalin, aliats a Potsdam, el juliol de 1945, amb el primer ministre britànic, Winston Churchill.

dent dels EUA Harry S. Truman no es decidí a contraatacar. El 12 de març de 1947, el demòcrata va fer un gran discurs davant d'un Congrés entusiasmats, esbossant allò que passaria als annals de la història com la *doctrina Truman*. Els Estats Units ajudarien tots aquells pobles "la llibertat dels quals es trobava amenaçada per minories militants o per pressions exteriors".

El parlament va concedir ajudes econòmiques multimilionàries a Grècia i a Turquia, on operaven moviments clandestins que planejaven una insurrecció comunista. I aquest suport fou només el principi.

El 5 de juny, el ministre d'Afers Estrangers, George Marshall, va fer públic el pla batejat amb el seu nom: un programa d'ajudes per a la reconstrucció d'Europa sobre la base de l'economia de mercat. Al mateix temps, Truman impulsava la creació de la República Federal d'Alemanya, l'existència de la qual va significar una de les poques fites positives en el balanç de la guerra freda.

Significativament, el canvi polític a Alemanya va augmentar els temors a Washington, car hi havia el temor que una Alemanya (occidental) tan cobejada poguera acabar en mans de Stalin. "Per a evitar que Alemanya siga comunista" caldria "lliurar una batalla aferrissada", va declarar Marshall.

Truman, Marshall i els seus companys de partit volien que la "batalla aferrissada" fóra incruenta. La política americana preveia contenir l'expansió soviètica no tant militarment com políticament i econòmicament. Els americans pensaven en una rivalitat comparable a la competència d'avui entre els Estats Units i la Xina comunista.

Un desenvolupament com aquest hauria estalviat un gran patiment a la humanitat, però sols hauria estat possible si Stalin no haguera ocupat el Kremlin. El dictador "no volia la guerra freda", en paraules dels historiadors russos Vladíslav Subok i Konstantin Pletxakov, "però no sabia com evitar-la".

El dictador paranoic se sentia confirmat en les seues pitjors sospites per l'ofensiva americana. Al politburó va declarar, el 14 de març del 1948, que s'havia demostrat que els dos blocs no podien conviure; que eren, de fet, "com l'aigua i el foc".

Com els americans en el seu àmbit d'influència, Stalin va agilitar la consolidació del camp comunista amb els seus mètodes. A Praga, els comunistes van arribar al poder amb un cop d'estat; pocs mesos després, va començar el bloqueig de Berlín.

"Cada bàndol veia l'altre com una perillosa amenaça, i com que aquests reaccionaven amb agressivitat, també n'esdevenien una al seu torn", escriu

l'historiador americà Gerard DeGroot.

L'any 1948 marca un punt d'inflexió a la història. Fins aleshores, l'opinió pública americana no estava convençuda de la necessitat d'una guerra freda contra l'antic aliat. Significativament, els americans havien declinat les crides dels britànics a un "suport dels Estats Units a Europa occidental". Fins i tot l'oposició republicana al Congrés havia posat en solfa el pla Marshall.

Amb el bloqueig de Berlín el 1948-49, el panorama va canviar radicalment. Ben aviat, la por es va apoderar de la gent, que poc després es transformà en la histèria anticomunista que ha passat a la història vinculada al nom del senador Joseph McCarthy.

Jugant amb la bomba atòmica.

L'exèrcit dels Estats Units va integrar la bomba atòmica a les seues manobres militars. El cap de l'estat major nord-americà va proposar seriosament de detonar una bomba atòmica sobre el Rin per a atemorir els soviètics. El 13 de setembre del 1948, Truman es lamentava: "Tinc la terrible sensació que som molt a prop d'una guerra."

El Senat va aprovar no tan sols les ajudes econòmiques del pla Marshall, sinó que, amb això, va indicar també la seua disposició a un desplegament militar permanent a Europa —un trencament radical amb la tradició aïllacionista de la política exterior americana, que es va replugar l'any següent a la creació de l'OTAN.

Posteriorment, s'ha especulat a bastament sobre com hauria transcorregut el torcebraç de les dues superpotències si Stalin, i no Truman, haguera estat el primer a usar la bomba atòmica. Els historiadors americans subratllen que un atac nuclear dels Estats Units sobre la Unió Soviètica era descartat, perquè un atac com aquest no era compatible amb els valors d'una democràcia.

L'altra cara de la moneda és que l'exèrcit de l'aire dels Estats Units disposava al juliol del 1948 de més de cinquanta bombes del tipus *Fat Man* que s'havia llançat sobre Nagasaki. Haurien pogut assolir àmplies àrees de la Unió Soviètica, però la destrucció hauria tingut un efecte menor que l'ocasionada per la Wehrmacht de Hitler. I Stalin ho hauria resistit, com ho

El món sota les armes

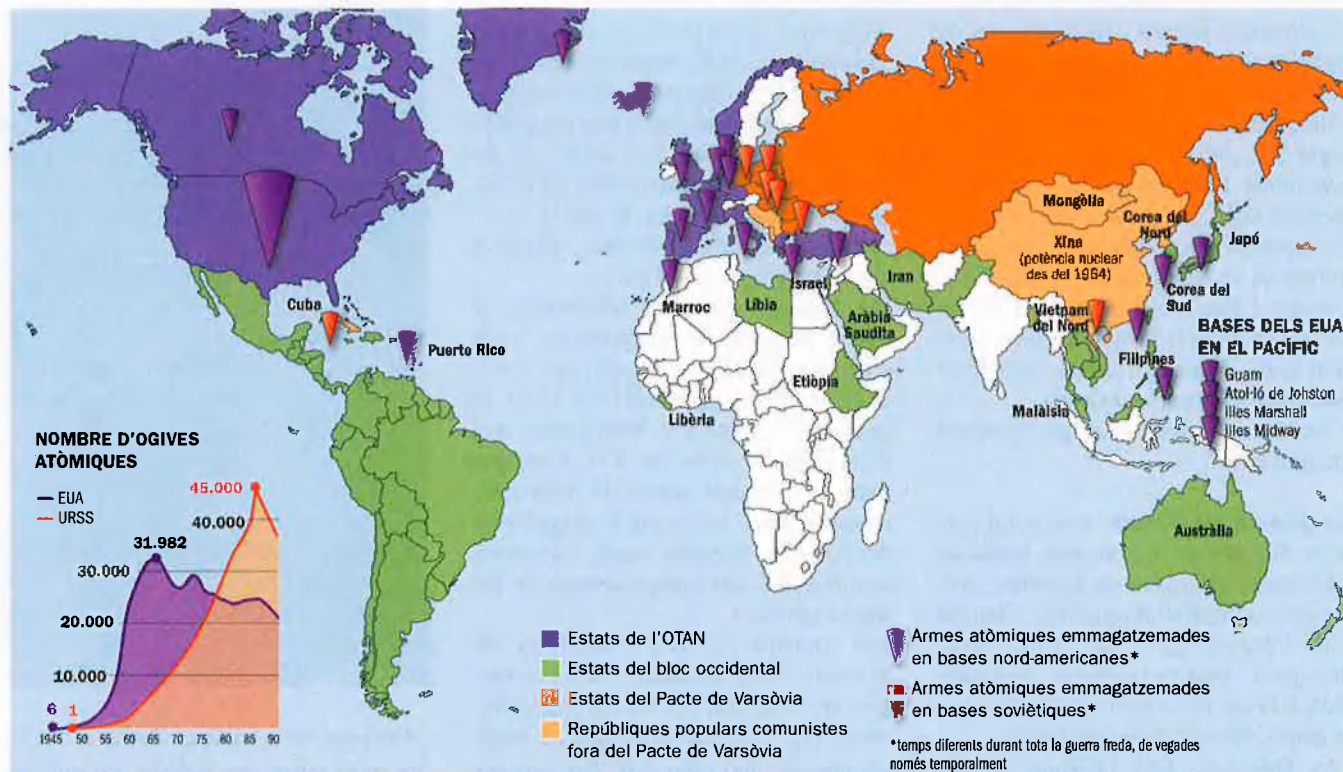
Aliats orientals i occidentals a la guerra feda (situació el 1965)

ESTATS FUNDADORS DE L'OTAN EL 1949

EUA	Islàndia	Bèlgica	França (potència nuclear des del 1964, va abandonar l'organització militar el 1966)	Itàlia (ingrés el 1952)
Canadà	Noruega	Luxemburg		Turquia (ingrés el 1955)
Gran Bretanya (potència nuclear des del 1953)	Dinamarca	Portugal		RFA (ingrés el 1982)
	Països Baixos	Grècia		Espanya

ESTATS DEL PACTE DE VARSÒVIA EN 1955

Unió Soviètica	Txecoslovàquia	Bulgària
RDA	Hongria	Albània (va abandonar l'organització el 1962)
Pòlònia	Romania	

analitzaven els plans dels Estats Units al maig del 1949.

Els experts van arribar a la conclusió que calia infligir danys encara més grans a l'antic aliat en cas de guerra.

Es pot veure una ironia de la història en el fet que, en aquesta tessitura, l'austeritat de Truman en el pressupost de defensa va significar un impuls decisiu a l'arsenal nuclear, el cost del qual durant la guerra freda va arribar a sumar 6 bilions de dòlars (6.000.000.000.000). El president trobava massa cares les armes convencionals. I així, el món va començar a oscil·lar a la vora de l'abisme, perquè el reclutament de soldats hauria disparat les despeses (de personal) i, en comparació, les bombes atòmiques eren més barates.

'Cul de ferro'. El general Curtis LeMay, cap del comandament estratègic de l'aire, volia bombardejar les ciutats

soviètiques sobretot. Allà sempre es podia estar segur, deia, d'infligir prou danys. De 50 bombes que volia llançar sobre 20 ciutats soviètiques va passar a 133 per a 70 ciutats, i encara 220 sobre 104 ciutats.

El primer pla de guerra de LeMay del 1949 ja preveia 2,7 milions de víctimes soviètiques. A final dels anys 50, els americans ja emmagatzemaven gairebé 18.000 armes nuclears. I per què?

Perquè l'exèrcit de l'aire dels EUA aviat va aprendre a estimar la bomba. El creixement absurd de l'arsenal nuclear va seguir, de fet, una lògica pròpia que no tenia res a veure amb Stalin, sinó amb la competència aferrissada entre l'armada i l'exèrcit de l'aire dels Estats Units.

L'extraordinàriament estoic LeMay, de malnom Iron Ass ['cul de ferro'], s'havia assegurat la supremacia en l'elaboració de la llista d'objectius en

cas d'una guerra atòmica. Com que calia disposar de prou bombes i, per tant, de bombarders per a cada objectiu, cosa que suposava la major part del pressupost, la llista aviat incloïa 3.000 entrades —i a l'exèrcit de l'aire li pertocava aproximadament la meitat del pressupost del Pentàgon.

A LeMay li va aplegar que des del 1949 la Unió Soviètica també disposava de l'arma nuclear. Els americans havien previst aquest desenllaç, però no abans de la segona meitat dels anys 50, i van quedar decebuts en saber que Stalin havia assolit un ritme tan ràpid. Tot i que per manca de míssils balístics intercontinentals i de bombarders de llarg abast el Kremlin no estigué en condicions de llançar la bomba sobre els Estats Units fins el 1954 (i, al principi, només sobre fitons preprogramats), el Pentàgon no volia excloure la possibilitat d'un atac soviètic cap a mitjan 1951.

“Inflació de l’amença” ha anomenat el guanyador del premi Pulitzer Richard Rhodes aquest mètode, amb el qual els falcons americans feien tronar el tambor al voltant de qui després fou el ministre de l’armada, Paul H. Nitze. Van exagerar sense mesura el perill que significava l’enemic, i amb això aviat crearen escola: amb ells van aprendre les seues arts falcons com el ministre de Defensa dels Bush, Donald Rumsfeld, o l’actual vice-president dels Estats Units, Richard Cheney. Als anys 70 del segle XX, Nitze, Cheney i Rumsfeld van donar l’alarma perquè suposadament la Unió Soviètica s’anava dotant de capacitat de primer atac. Als preliminars de la guerra de l’Iraq del 2003, Cheney i Rumsfeld afirmaven i, de fet, n’atiaven la por— que Saddam Hussein volia dotar-se d’armes nuclears i que donava suport a al-Qaida.

Tot un desgavell, però políticament un gran èxit.

La guerra de Corea. A principi dels anys 50, els serveis secrets britànics van alertar al govern de Londres, preocupats sobre l’aliat americà. S’hauria estès l’actitud que seria millor lliurar una guerra mentre la relació de forces fóra a favor d’occident. Senzillament, la guerra nuclear seria inevitable.

La prevenció dels britànics davant d’un ús de les armes atòmiques va quedar palès en la guerra de Corea, que va començar el 25 de juny del 1950 amb un atac del nord estalinista sobre el sud.

Al cap de pocs dies, la meitat de l’exèrcit sud-coreà havia estat anihilat; el 30 de juny, el general Douglas MacArthur, comandant general dels Estats Units al Japó, va informar que sense tropes d’infanteria americanes no es podia fer res més.

Stalin sols havia accedit als plans d’atac del seu sàtrapa nord-coreà Kim Il-sung perquè creia que els americans ja havien renunciat al seu tros de Corea. En principi tenia raó, i si Kim Il-sung només haguera infiltrat guerrillers al sud, probablement mai no s’hauria arribat a una guerra al país asiàtic.

Però Truman no volia acceptar un atac frontal a una frontera reconeguda internacionalment, i es va adreçar a l’ONU. Ben aviat s’hi va desplaçar una for-

ça de xoc internacional sota lideratge americà, amb soldats de 15 nacionalitats, entre els quals anglesos, francesos, turcs, tailandesos i pakistanesos, que ara empenyien els nord-coreans de nou cap al nord.

Quan Kim Il-sung, desesperat, va demanar ajuda a Stalin, i en aquesta situació, el georgià el va enviar a Pequín, on governava des de fa poc el camarada Mao Zedong. Mao, amant de les solucions radicals, va dubtar. Amb un atac xinès no hi hauria el risc d’una escalada? La rèplica de Stalin fou freda: “Si no es pot evitar una guerra amb els EUA, aleshores caldria lliurar-la ara.”

Amb 18 divisions xineses, Mao va atacar les tropes de l’ONU.

Si haguera depès de MacArthur, el genial estrateg, el megalòman, aviat s’haurien alçat bolets atòmics sobre la Xina. La nit de Nadal del 1950, el general va remetre a Washington una llista amb 24 objectius a la Xina que volia atacar amb armes de destrucció massiva, entre les quals la megalòpoli de Xangai. Aquesta crida va trobar suport entre nombrosos sectors de les forces armades.

El ministre d’Afers Estrangers de Truman, Dean Acheson, va respondre que un atac com aquest mataria innocents. I que la Unió Soviètica no podia ser atacada així com així. Per sort per al món, mai no va arribar als falcons dels EUA allò que documenta l’historiador Matthias Uhl. Stalin no tan sols va donar suport a Kim, sinó que, en major mesura que no es pensava fins ara, també hi va enviar tropes: més de 70.000 homes de l’aviació soviètica van servir a Corea. Els pilots duïen uniformes xinesos, als aparells lluïen símbols de l’exèrcit popular d’alliberament de la Xina. I, a l’altra banda de la frontera, hi havia preparades cinc divisions soviètiques en cas que la situació militar de Corea del Nord empitjorara dràsticament.

En compte de bombes atòmiques, les tropes dels Estats Units van haver d’utilitzar mitjans convencionals, amb resultats ja per si prou espantosos: “Hem cremat tots els pobles de Corea del Nord i molts de Corea del Sud”, feia balanç LeMay. “Hem mort el 20% de la població de Corea per causa directa de la guerra o bé per fam o fred.”

Després de la mort de Stalin el 1953, les dues parts van acordar un alto-el-foc.

Els combats a Corea van significar una fita dràstica en el desenvolupament de la guerra freda. La Unió Soviètica i els Estats Units van cobrir el món amb tractats militars, dels quals els americans poden afirmar que van gaudir com a soci de més simpaties. L’historiador Geil Lundestad parla d’un “Empire by invitation”, d’un imperi convidat a detenir l’hegemonia.

En el bloc soviètic, per contra, el Kremlin i els seus virreis van governar amb mà de ferro. Els alçaments dels alemanys orientals (1953), Hongria (1956), Txèquia (1968) o Polònia (diverses vegades) van ser abatuts a trets.

Els americans van destinar tropes permanents al vell continent; l’OTAN es va convertir en una autèntica aliança militar, on el 1955 va ingressar la República Federal, que va començar a bastir la Bundeswehr [‘defensa federal’]. El Kremlin va respondre-hi fundant el

Retirada de tropes russes d'Alemanya, el 1994. Sorprenentment, després d'anys el mur de Berlín va caure sense vessar-se ni una gota de sang.

Pacte de Varsòvia, l'organització antagònica de l'OTAN, que al principi només fou pensada com a mesura negociadora: el lideratge soviètic bé havia d'oferir alguna cosa a occident en canvi de la dissolució de l'OTAN.

El món, però, no va esdevenir un lloc més segur amb la constitució dels blocs. El successor de Stalin, Khruixtxov, creia que armant la Bundeswehr desapareixeria la superioritat convencional de l'est a Europa. Volia aprofitar el temps per a expulsar les potències occidentals de Berlín i reblir el forat pel qual s'esgolava un doll incessant de refugiats de la RDA cap a occident.

Berlín, els ous d'occident. "Berlín són els ous d'occident. Només he d'esclafar-los i occident bramarà", creia el rus. El novembre del 1958, Khruixtxov va donar un ultimàtum a britànics, americans i russos, i amb això va començar la segona crisi de Berlín.

Per a impressionar la superpotència occidental, afirmava Khruixtxov, la

Unió Soviètica produïa míssils "com una màquina de fer llonganisses, míssil rere míssil", cosa que, per cert, no era veritat. Els soviètics van disposar de míssils balístics intercontinentals tan sols a partir del 1960. "Com pots dir això?", li va etzibar el seu fill, enginyer de míssils. "Així dissuadim els americans d'atacar-nos", va reblar el pare.

Khruixtxov sènior calculava el risc de guerra al voltant d'un 5%. I, en això, anava completament equivocat.

En els plans de guerra del Pentàgon, alguns oficials americans arribaren a la conclusió que els Estats Units estaven en condicions de derrotar la Unió Soviètica amb un sol atac nuclear –un panorama tranquil·litzador per a més d'un polític a Washington. Naturalment, el nombre de morts americans superaria els tres milions, juntament amb uns quants més d'uropeus.

Al final no hi hagué l'apocalipsi, perquè Khruixtxov es va decantar al 1961 per una altra solució al problema de Berlín. Era difícil de superar

en perfídia: va permetre a Ulbricht la construcció del mur.

Afirmen avui els apologetes de la RDA que el "mur de protecció antifeixista" hauria salvat la pau i hauria estabilitzat la situació. Ometen el famós enfrontament amb tancs al Checkpoint Charlie unes quantes setmanes després de començar la construcció del mur.

Aquest exemple mostra com era de difícil mantenir sota control un món tan susceptible com el de la guerra freda. Sempre hi havia algú que no rebia l'ordre, es va queixar Kennedy una vegada. Però, què es pot fer quan el màxim risc prové dels líders?

La crisi dels míssils. L'experiència berlinesa de Khruixtxov li hauria d'haver servit d'advertiment, però només un any després va arrossegar la humanitat més a prop que mai de l'abisme amb la crisi de Cuba.

I tot perquè Khruixtxov creia que Kennedy planejava un atac contra Cuba per a derrocar Fidel Castro. Cras error.

El dictador del Kremlin va recórrer a la dissuasió nuclear per a conjurar la pretesa amenaça d'invasió. A partir de l'estiu del 1962, vaixells carregats d'armes nuclears van salpar en direcció al Carib. Com a parany, a la cobera s'agombolaven tractors i camions. L'operació Anadyr fingia davant d'occident que es tractava d'ajuda agrícola per al camarada cubà.

En realitat, la flota roja va dur a l'illa caribenca 36 míssils nuclears del tipus SS-4 (2.000 quilòmetres d'abast), 60 ogives nuclears i 8.000 tècnics militars. 34.000 soldats havien de protegir aquesta potència nuclear.

Avui encara sorprèn que els americans s'adonessin tan tard d'una amenaça tan propera. Sobretot, a Kennedy i al seu gabinet se'ls va escapar que els míssils d'abast mitjà ja eren operatius.

Quan, a mitjan octubre, van començar a amuntegar-se els indicis del nou armament cubà, Kennedy va ordenar al seu portaveu de formular un advertiment que reflectia només de manera vaga la gravetat de la situació. En cas que la seguretat dels Estats Units es trobava amenaçada, es deia a la declaració, "farem el que calga".

El president dubtava aquells dies i finalment va decidir, en principi, de

defugir una confrontació dura, molt a desgrat dels alts comandaments. “El gos roig fossa al pati de darrere dels Estats Units, i cal castigar-lo”, va exigir el general LeMay. Açò és, una ofensiva. Poc després, el germà de Kennedy, Robert, va reflectir com d’ajustada fou la situació: 8 dels 13 membres del gabinet de crisi haurien començat una guerra atòmica “si hagueren estat el president”.

John F. Kennedy va ordenar un bloqueig marítim. Cuba ara estava en quarantena.

En un discurs televisat, el president americà va fer públic que hi havia míssils a Cuba, i el món va assistir en directe a una partida atòmica entre les dues superpotències. Milions de persones a l’est i a l’oest van ser víctimes del pànic durant dies.

Quan, el 27 d’octubre del 1962, el sol es va pondre sobre el Potomac, el secretari de defensa dels Estats Units, Robert S. McNamara, va sospirar: “Em pregunte quantes postes de sol més veuré.”

Aquell 27 d’octubre ha passat a la història dels Estats Units com el “dissabte negre”. Per a Arthur Schlesinger, assessor especial de Kennedy, fou “el dia més perillós de la història de la humanitat”. Els caps de l’estat major dels Estats Units van exigir un “atac aeri dilluns, seguit poc després d’una invasió terrestre”.

A l’illa caribenca, per la seua banda, Castro va perdre els nervis. Convençut de la inevitabilitat d’un atac dels nord-americans, va urgir els camarades soviètics a atacar els Estats Units amb armes nuclears per a “liquidar” l’enemic imperialista.

Amb tota seguretat, el pànic general hauria estat encara més gran si haguera transcendit llavors un esdeveniment força perillós: la mitjanit d’aquell dia un avió espia U2 va enlairar-se de la base aèria d’Eielson, Alaska. Missió: filtrar pols radioactiva del pol nord usant una tècnica especial per a aportar proves d’assaigs nuclears soviètics.

El pilot s’orientava, sobretot, pels estels. Els seus companys en terra li indicaven la ruta de navegació només a estones. De sobte, després de vuit hores en l’aire, el pilot va sintonitzar una altra veu desconeguda; també aquesta li do-

Desfilada militar a Moscou (1970): l’equilibri del terror restablert.

nava instruccions. Era un rus que parlava anglès —el capità de la força aèria dels EUA havia penetrat, sense saber-ho, en espai aeri de la Unió Soviètica de diversos centenars de quilòmetres.

No hi ha cap dubte que Moscou hauria pogut interpretar la violació del seu espai aeri no sols com un acte contrari al dret internacional, sinó, en l’apogeu de la crisi de Cuba, com una provocació; si el lideratge del Kremlin haguera estat un altre, n’hauria pogut ser la culminació. Tanmateix, Khruixtxov va renunciar a l’escalada. Igual que Kennedy va renunciar a l’escalada, quan un aparell del mateix tipus va ser abatut a Cuba.

L’endemà, el 28 d’octubre, Moscou va cedir i va fer públic que retirava els seus míssils i els seus soldats. Kennedy va declarar que renunciava a una invasió de Cuba. I va prometre retirar tots els míssils nuclears de Turquia, que Moscou veia com una especial amenaça.

Gairebé tot el món va respirar alleujat. A la sala del gabinet de la Casa Blan-

ca, l’almirall George Anderson es va indignar: “Ens han aixecat la camisa!”, referint-se a la decisió de Kennedy de no desencadenar una guerra.

La reacció de Khruixtxov de retirar els míssils i els soldats no va ser tant resultat d’una política assenyada, com d’un reconeixement “molt dolorós”, en paraules del lloctinent general Nikolai Detinov: malgrat la seua desfilada a Cuba, la Unió Soviètica era militarment inferior.

Era el final. “Una cosa us dic”, va fanfarronejar el diplomàtic moscovita Vassili Kusnetzov davant d’un interlocutor americà: “això no ens ho tornareu a fer”.

A partir d’aleshores es va destinar un terç de la capacitat econòmica soviètica a un sol objectiu: l’armament. Bombes en compte de pa, una màxima de la política de Moscou durant decennis. Ben aviat es va restablir l’equilibri del terror: cadascuna de les superpotències podria eliminar l’altra diverses vegades.

Després de la crisi de Cuba, les su-

perpotències van cercar una distensió de les seues relacions, cosa que eventualment van aconseguir. El 1963 es va establir una connexió directa mitjançant tèlex (la "línia calenta") entre el despatx oval i el Kremlin per a evitar desfermar una guerra per una alarma errònia o un accident. Uns quants anys més tard, les dues parts van emprendre negociacions per a la limitació d'armaments. Sense els tractats resultants, els experts creuen que la cursa d'armaments encara hauria estat molt més dramàtica, cosa que costaria de creure a un observador despistat. En algun moment, els americans disposaren de més de 32.000 ogives nuclears, i els soviètics de més de 45.000.

A Europa ningú no va tenir mai més la temptació de jugar amb foc. Els alemanys hi van contribuir. L'Ostpolitik ['política oriental'] de Bonn va contribuir, com ho recorda l'ex-canceller Helmut Schmidt, a "limitar els perills de la confrontació entre les dues Alemanyes".

La guerra freda bullia ara, sobretot, fora d'Europa: al Vietnam, a Angola i a més escenaris. Molts milions de persones morien en les anomenades *guerres de representants* que van lliurar les dues superpotències, car temien que l'altre bàndol eixamplara la seua esfera d'influència. I si avui al Congo o en més parts de l'Àfrica resulta tan difícil d'aconseguir la pau, també es deu, en part, a les conseqüències de l'ajuda amb què l'est i l'oest van subvencionar rebels i governs a cor què vols.

L'ensurt de Jimmy Carter. Cert, mai no es podia descartar una escalada dels representants. L'assessor de seguretat dels EUA, Zbigniew Brzezinski, no oblidarà mai la trucada que el va alçar del llit abans de l'alba un dia de novembre del 1970, quan servia Jimmy Carter, un dels predecessors de Bush. El general William Odom, un dels experts en Rússia del Consell de Seguretat Nacional, li va comunicar horroritzat que 220 míssils nuclears soviètics es dirigien als Estats Units.

Tant el general com Brzezinski sabien que a Carter només li quedaven pocs minuts per a donar l'ordre de contraatac. I també sabien que, en mitja hora a tot estirar, tots serien morts. Odom havia

de comprovar a la velocitat del llamp l'origen de la veu d'alarma; el president necessitava informacions exactes.

Minuts després tornava a trucar el general i la notícia era encara pitjor. En l'aire no hi havia 220 míssils, sinó 2.200 míssils. Atac total.

En el mateix moment en què Brzezinski volia despertar el president, Odom va trucar-li per tercera volta. Falsa alarma, la resta de sistemes d'alerta precoç no confirmaven les dades. Algú havia introduït per error en el sistema informàtic dades simulant un atac atòmic. Una negligència que hauria pogut significar la fi de la civilització.

Que, després d'anys de distensió, els americans consideraren un atac soviètic

El 1970 un error informàtic va fer creure als EUA que l'URSS els atacava amb 2.200 míssils

com un escenari real mostra com n'era de profunda la por.

En qualsevol moment podia produir-se un altre punt culminant de la guerra freda, i per això no resulta sorprenent la remuntada de la confrontació dels americans del 1980 ençà. Els Estats Units es van mostrar decebuts que Moscou no es replegara del Tercer Món com ho hauria esperat Washington; sinó que, a més, el 1979 entrara a l'Afganistan, un país no alineat.

De manera significativa, Ronald Reagan, un anticomunista acèrrim, va guanyar les eleccions presidencials i, el 1981, es va mudar a la Casa Blanca. El californià va engegar un gegantí programa d'armaments, va fer públic el desenvolupament del sistema antimíssils SDI, la *guerra de les galàxies*, i va impulsar l'aplicació de la codecisió a l'OTAN.

"Els americans ens han declarat la guerra", es queixava el 1982 el cap de l'estat major soviètic, Nikolai Ogarkov. Al KGB se li va encomanar la missió de vigilar indicis a l'Europa occidental d'un possible atac sorpresa.

És així com, el novembre del 1983, l'OTAN va realitzar les maniobres Able Archer ['arquer precís']. Parts de l'exèrcit soviètic es van posar immediatament en alerta, entre les quals divisions nuclears.

A Moscou el va inquietar especialment la notícia que en l'exercici militar s'havien provat els protocols de llançament fins a la guerra nuclear total. Quan el KGB va comunicar que els americans havien donat l'ordre de situar les seues forces armades a Europa en el màxim nivell d'alerta, el pànic es va desfermar —el KGB ometia, però, que aquest pas tan sols s'havia simulat en el marc d'unes maniobres.

Al cap de deu dies, la durada del simulacre, la situació es va tornar a tranquil·litzar.

I va quedar així fins al final de la guerra freda.

Un dels membres del politburó soviètic durant els dies de pànic era Mikhaïl Gorbatxov, un perit agrícola. El 1985, el caucàsic es va convertir en secretari general del PCUS i, per tant, en cap del Kremlin. Gorbatxov només veia en la guerra freda un obstacle onerós en el camí de les reformes i, passat algun temps, fins i tot Reagan va començar a creure això mateix.

Ben aviat, americans i soviètics es festejaven amb propostes de desarmament mútues.

El canvi més evident es va produir el 1989, allà on la guerra freda s'havia fet visible seixanta anys enrere amb el pont aeri: a Berlín, Alemanya.

Més d'un milió de soldats es vigilaven en un país partit, armats amb ginys infinitament més poderosos que la bomba que havia esclatat a Hiroshima.

I, tanmateix, no es va produir ni un sol tret quan, el 9 de novembre del mateix any, milers de persones van forçar l'obertura del mur de Berlín.

Una vella dita dels actors de cabaret, agafada d'una peça de teatre del dramaturg americà Thornton Wilder, descriu a la perfecció la guerra freda.

Ens hem tornat a salvar.

Georg Bönsch
Klaus Wiegrefe

© Der Spiegel — EL TEMPS
Traducció de Guillem Soler